

Tekst 2

Lena Masri: "I sproget er vi alle ulige"

Artikel, Berlingske, 14. marts 2014

I sproget er vi alle ulige

Menneskesyn. Når vi slår op i ordbøgerne, kan vi stadig læse, at manden dominerer, og at kønsstereotyperne lever. Samtidig kommer der løbende nye ord til det danske sprog i ligestillingens navn. Et af de nyeste er »bededame«. Men har vores sprog indflydelse på vores mande- og kvindesyn?

Af **Lena Masri**

len.masri@gmail.com

¹ Kære læser. Vidste du, at man i dag ikke kun kan være bedemand, men også bededame? At det hedder både ophavsmand og ophavskvinde? Foregangsmand og foregangskvinde?

Og har du tænkt over, hvorfor man siger tøsedreng om en mand, som ikke vover det, andre tør? Hvorfor man siger mandehørm og ikke kvindehørm? Hvorfor man kan være pigefornærmet, men ikke drengefornærmet? Og ved du, hvad forskellen er på at have mandshjerte ¹⁰ og kvindehjerte?

Det første ord betyder mental styrke. Det andet handler om følelser, som regnes for at være typisk kvindelige. Om det, man forventer, der sker i en kvindes indre, når hun for ¹⁵ eksempel ser et barn, der er så sødt, at det kan smelte (kvinde)hjerter.

Hvis du ikke har skænket det så mange tanker, er du ikke alene.

For når vi taler, er vi ikke altid bevidst om, ²⁰ hvilke ord vi bruger, og hvad de signalerer.

Men ordene siger alligevel mere, end deres åbenlyse betydning fortæller. De repræsenterer også vores syn på det at være mand og det at være kvinde – både historisk og i dag.

²⁵ Retskrivningsordbogen fra 2012 indeholder over 100 ord, som ender på »mand«, mens den kun rummer 15 ord, der ender på »kvinde«. I bogen kan man samtidig slå 24 ord op, der ender på »dreng«, 21 der ender på ³⁰ »pige«, 12 der ender på »dame« og 15, der ender på »herre«.

Overvægten af maskuline ord i ordbogen

er et udtryk for, at mændene i hvert fald før i tiden ikke bare dominerede sproget, men ³⁵ også virkelighedens verden.

»Der er rigtig mange livsfunktioner i sproget, og det giver et godt indblik i vores samskuds-konstruktion. Hvis man kigger på mange af de ord, der ender på »dame«, »pige« eller »kvinde« og de ord, der har »dreng«, »mand« eller »herre« til sidst, kan man se historien afspejlet i de ord. Mange jobbetegnelser ender på mand: Brandmand, pølsemænd, købmand og så videre. Så man kan godt se, at vi har haft et mere mandsdomineret arbejdsliv end i dag, men vi kan også se, hvordan vi sprogligt er begyndt at kalkulere med begge køn. Der er kommet nye ord til i ligestillingens navn, og kvinder og mænd er ⁵⁰ i langt højere grad ligestillet: Man kan både være videnskabskvinde, tillidskvinde, talskvinde og ophavskvinde,« siger Line Pedersen, sprogekspert fra virksomheden Ordkløveren.

⁵⁵ **Hun mener, at sproget afspejler de forestillinger, vi i forvejen har om mænd og kvinder**

mandehørm
flyttemand
mandshjerte
drengerøv
rigmand
levemand
tøsedreng
politimand
»mand dig lige op«
krigsherre
bygherre
mandshjerte
drengerøv
rigmand
levemand
bommand
ødmuskelmand

– samtidig vurderer hun, at sproget kan være med til at opretholde og skabe stereotyper om kønnene.

»Jeg tror, at det går begge veje. Den første vej er, at vi ser en gruppe mænd sidde og hørme, og så kalder vi det mandehørn. Vi har erfaring med, at mænd sidder og drikker øl, ryger smøger og siger »høhø«, og så er det mandehørn. »Sådan er mænd«, tænker vi. Ord som mandehørn knalder vi direkte ind i erfaringscenteret, og når vi så hører det ord, har det en forstærkende effekt. Sproget er på den måde med til at fastholde os i vores syn på hinanden,« siger Line Pedersen.

»Det er klart sværere at bevæge sig ud af en rolle, hvis man først er blevet stempet gennem sproget. Hvis man først er blevet stempet som lillepigesur, så bliver man ikke lige pludselig en muskelmand. Og det har selvfølgelig også en stigmatiserende effekt, at man kalder kvindelige kolleger for pigefornærmede. Vi bruger jo sproget som kampmiddel, og sproget har indflydelse på godt og ondt. Det er både noget, vi forhandler med, driller med og stigmatiserer hinanden med. Selvfølgelig er det ikke fedt at blive kaldt pigesur eller få at vide at »du er nok præmenstruel«. Men vi kommer ikke udenom, at vi altid vil være på nakken af hinanden, og hvis ikke vi havde sproget til at drille hinanden mellem kønnene, ville det ikke være særlig sjovt,« siger Line Pedersen.

Hun påpeger, at der også er ord, som er kønsneutrale, selvom de indeholder ord som »mand«.

»Man kan sagtens være kvindelig mellemmand, uden at nogen tænker: »Hvorfor siger man ikke mellemkvinde? Og når man er fire mand i et spil kort, kan de to af deltagerne for eksempel sagtens være kvinder. Nogle af ordene går vi som borgere selv ind og kønsliggør, andre lever vi fint med er kønsneutrale på trods af, at de har en bagstavelse, der er kønsindikerende. Min helt personlige lomme filosofiske holdning er, at vi tilpasser sproget, så det passer til de områder, hvor der manifesteres en ny kvindelighed. Jeg tror, at vi har forhandlet ligestillingen ind i sproget, men forhandlingen fortsætter selvfølgelig,« siger Line Pedersen.

Det er denne »forhandling«, der har skabt ord som karrierekvind, tillidskvind, talskvind, forkvind og ophavskvind, mener Lene Pedersen.

Ord, som er opstået i takt med, at det er blevet normalt, at man som kvinde både kan være succesfuld medarbejder, iværksætter eller lede en virksomhed. At kvinder i dag bliver opfattet som mennesker, der kan have ambitioner, som er relateret til karrieren og arbejdslivet – ikke kun familielivet. Det er også denne udvikling, der får nogle til at sige »kvind dig op« i stedet for »mand dig op«. For at signalere, at mod ikke nødvendigvis er knyttet til mandekønnet – men at det også kan være en kvindelig egenskab.

Men denne udvikling har som bekendt ikke ændret på, at der stadig er langt flere »maskuline« end »feminine« ord.

»Det er jo desværre nok sådan, at mændene er det givne udgangspunkt i sproget. Man kan sige, at hvis man kigger på sproget som en struktur, så bliver det set fra mandens synspunkt. Men det betyder selvfølgelig ikke, at der ikke er mulighed for at differentiere og se det fra det andet synspunkt,« siger Frans Gregersen, som er professor og centerleder på Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab på Københavns Universitet.

»Man kan jo spørge læseren af den her artikel: Når du tænker på en regeringschef, en præsident, premierminister og en professor – hvad er så det første, du tænker på? En mand eller en kvinde? Og er vi overhovedet i stand til at forestille os noget, der ikke er kønnet?« spørger han.

»Når man sammenligner Danmark og Sverige – det er jo det, man tit gør – er der stor forskel. Der er meget stor opmærksomhed på køn og lighed i Sverige. Det fokus har vi ikke ret meget i Danmark, og det kan både ses som et sundhedstegn eller det modsatte. Men der er kommet meget mere opmærksomhed om, hvordan man taler om tingene.«

Ord som »pigesur« og »tøsedreng« behøver ikke nødvendigvis gå imod ligestillingen. Det kommer an på, hvordan man bruger ordene, mener han.

»Hvis man bruger ordet tøsedreng nedsættende om en mand, som afviger fra idealet om, hvad det vil sige

at være mand, forstærker man kønsforskelle-²⁰⁰ ne.« på ordniveau. Så man kunne sagtens forestille sig, at man vil se flere nye ord, som ender på »kvinde« eller »dame«. Et ord som »forkvinde« har aldrig rigtig slået an i dansk. De fleste foretrækker stadig at sige »formand« uanset personens køn. Det virker også vanskeligt at kalde en mand for en sygeplejerske, og man kan ikke sige sygeplejer, for det betyder noget andet. Så det vil sandsynligvis få flere til at bruge ordene, hvis man finder kønsneutrale ord, som hverken ender på mand eller kvinde.«²¹⁰

Personligt synes Frans Gregersen, at det vil-¹⁴⁵ le være dejligt, hvis der kom både flere tøsere og drengepiger. Ikke i sprogets verden, men i virkelighedens.

»For jeg tror, at der er mange muligheder, som bliver lukket i dag. Meget tyder på, at den¹⁵⁰ måde, vi opdrager børnene på, er blevet mere kønnet. Eksperimenter, der frisatte piger og viste, at der er mange måder at være dreng på, er ved at være fuldstændig banaliseret væk. Og når jeg skal købe noget til mit barnebarn, så¹⁵⁵ spørger ekspedienten som det første: »Er det en dreng eller en pige?« som om det er væsentligt. Jeg ville meget hellere have, at ekspedienten spurgte: »Hvad interesserer han eller hun sig for?« Vi markerer også forskellene meget tydeligt i tøjstil. Det er meget sjældent, at jeg¹⁶⁰ ser drenge i nederdele, og det tøj, der bliver gjort allermest grin med, er den skotske kilt, der bliver set som det mest latterlige, præcis fordi det er drenge i »pigetøj«,« siger Frans Gregersen.¹⁶⁵

»Hvis man skulle være fuldstændig konsekvent, skulle man opfinde begreber til, hver gang det ikke er relevant, om der er tale om det ene eller det andet køn. Men sproget står sjældent alene. Det skal være sammen med politi-¹⁷⁰ ske tiltag, hvis man vil have ligestilling.«

Pia Quist, som er lektor ved Nordisk Forskningsinstitut på Københavns Universitet, ser¹⁷⁵ også, at det klassiske syn på mænd og kvinder lever i sproget, og at det har indflydelse på vores syn på hinanden.

»Der er mange kønsstereotyper indlejret i ord og sprogbrug. Vi skaber hele tiden køn gen-¹⁸⁰ nem sprog, og bare ved at vi inddeler mennesker i »han« og »hun«, skaber vi nogle kategorier, der er forholdsvis fastlåst. Jeg mener i høj grad, at vores sprog er med til at forme vores opfattelse af verden helt generelt og herunder¹⁸⁵ også køn. Spørgsmålet er, om kønsstereotyperne vil forsvinde, hvis vi ændrer specifikke ord. Vi reproducerer alligevel hele tiden med sproget bestemte køns-kategorier, også selv om vi beslutter os for at sige både formand og for-¹⁹⁰ kvinde. Vores kønsstereotyper forsvinder ikke af den grund,« siger Pia Quist, som alligevel tror, at vi vil se flere nye ord, der ender på »kvinde« eller »dame« i ligestillingens navn. Men det er ikke altid, at den type ord fungerer¹⁹⁵ så godt på dansk.

Det fungerer ofte bedre med et mere kønsneutralt ord som for eksempel »målvogter« i stedet for »målmand«, mener hun.

»Der er en tendens til politisk korrekthed

MANDE- OG KVINDEORD

Retskrivningsordbogen fra 2012

indeholder 64.000 opslagsord, herunder:

Ca. 100 ord, som ender på »mand«, bl.a.:

- Bombemand
- Ejermænd
- Fagmand
- Flyttemænd
- Formand
- Førstemænd
- Gårdmand
- Jernmand
- Købmand
- Levemand
- Muskelmand
- Politimænd
- Pølsemand
- Rigmand
- Rådmand
- Vildmand

15 ord, der ender på »kvinde«, bl.a.:

- Foregangskvinde
- Forligskvinde
- Forretningskvinde
- Karrierekvind
- Ophavskvinde
- Rådkvinde
- Tillidskvinde
- Troldkvinde
- Trælkvinde
- Videnskabskvinde

24 ord, der ender på dreng, bl.a.:

- Gadedreng
- Gulddreng
- Hyrdreng
- Læredreng

- Skomagerdreng
- Trækkerdreng
- Tøsedreng

21 ord, der ender på pige, bl.a.:

- Barnepige
- Brudepige
- Elverpige
- Escortpige
- Folde ud-pige
- Glædespige
- Gogopige
- Juhupige
- Lillepige
- Skolepige
- Stuepige
- Tjenestepige

15, der ender på herre, bl.a.:

- Bygherre
- Feltherre
- Koloniherre
- Krigsherre
- Sejrrherre
- Tempelherre
- Vorherre

12, der ender på dame, bl.a.:

- Anstands-dame
- Hattedame
- Hofdame
- Kassedame
- Posedame
- Selskabsdame
- Verdensdame